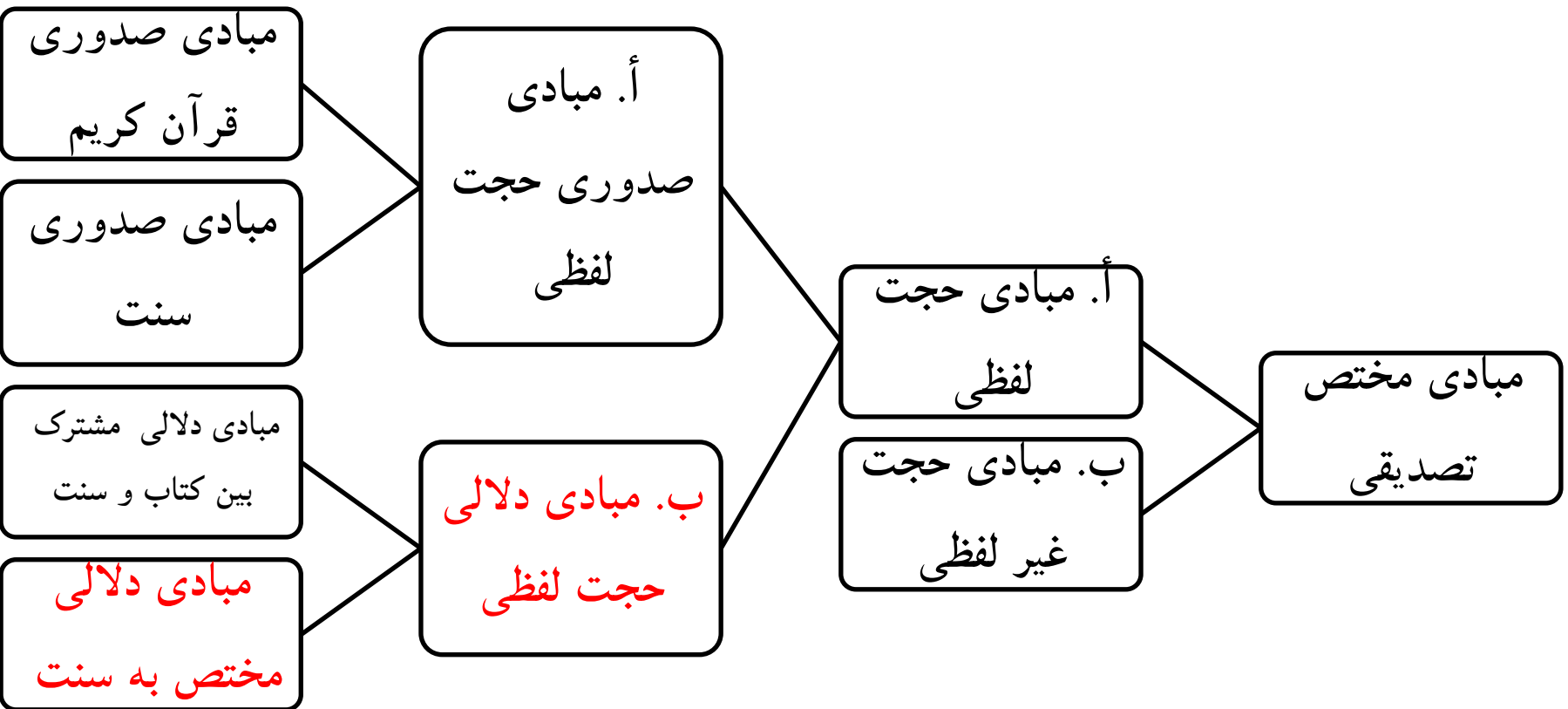

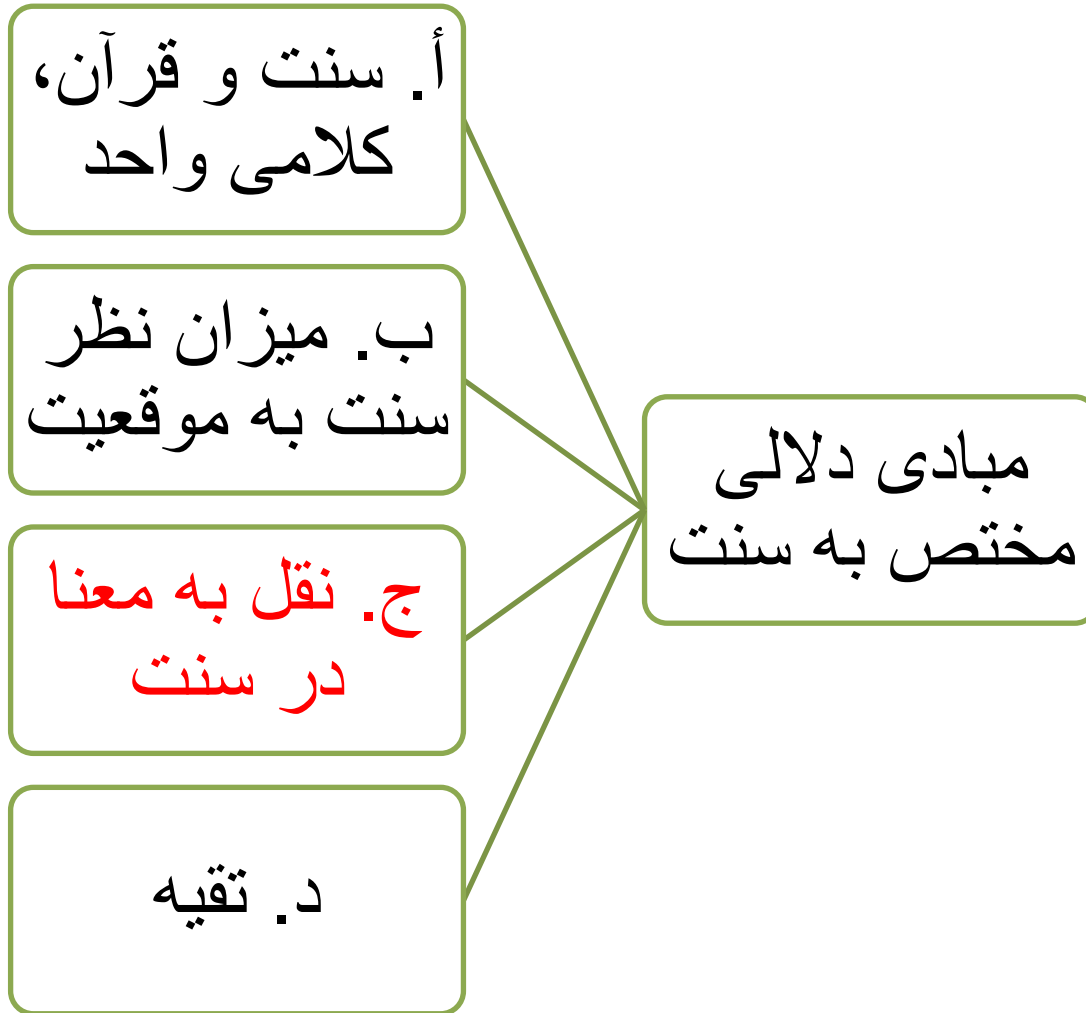
علم أصول الفقه

١٤-١١-٩١ مبادئ مختص تصديقي ٤١

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

مبادی دلالی مختص به سنت

نقل به معنا در سنت

- قرآن کریم به تواتر در طی قرون و اعصار با همان الفاظی که بر رسول اکرم صلی الله علیه و آله نازل شده بود، برای ما نقل شده است.
- از همان آغاز حافظان و کاتبان قرآن، زمینه‌ی نگهداری الفاظ قرآن را فراهم کردند و در نسل‌های بعدی دایم گسترش یافت.
- بنابراین در مورد نقل آیات با این مشکل مواجه نیستیم که شخص یا اشخاصی به عمد یا به سهو تغییر یا تحولی در آیات ایجاد کرده باشند.

نقل به معنا در سنت

- اما در سنت با چنین مسأله‌ای روبه‌رو هستیم. بخش وسیعی از سنت از طریق افراد برای ما نقل شده و متواتر نیست. بخش وسیعی از متواترها نیز، تواترشان لفظی نیست.
- پس از یک سو میزان آنچه متواتر لفظی است - عین لفظ به صورت قطعی نقل شده - بسیار محدود است و از سوی دیگر میزان سنت متواتر به طور کلی در مقایسه با سنت غیر متواتر خیلی کم است.

نقل به معنا در سنت

- بحثی که هم اکنون در صدد بیان آن هستیم، بحث حجیت اخبار نیست. چراکه بحث حجیت، بحثی اصولی است که در جای خود به آن خواهیم پرداخت.
- مسأله‌ی مهم-تری که از مبانی مباحث ما در اصول است، بحث میزان احتفاظ راویان در نقل الفاظ است. راویان تا چه حد سعی کرده‌اند عین الفاظ را نقل کنند؟ آیا در سنت روایی نقل به معنا وجود دارد؟

نقل به معنا در سنت

- اکثریت قریب به اتفاق فقها و اصولی‌ها و محدثین قبول دارند که راویان گاهی از اوقات محتوای سخن معصوم علیه السلام را نقل کرده‌اند و عین الفاظ و عبارات را حفظ نموده‌اند.
- بنابراین نقل به معنا فی الجملة مسلم است. پذیرش وجود نقل به معنا در نقل راویان مسأله‌ی دیگری را مطرح می‌سازد و آن این که یقیناً هر راوی، روایت را در حد اطلاع و فهم خویش نقل کرده است و این مطلب در نقل حدیث تأثیر بسزایی دارد.

نقل به معنا در سنت

- معصومان علیهم السلام به دلیل محدودیت مخاطب ناچار بودند از خصوصیات مربوط به موقعیت بهره گیرند.
- واقعیتی را که مطرح کردند در ظرف خاصی بود و آنها مجبور بودند آن ظرف را مورد توجه قرار دهند؛ زیرا در غیر این صورت ممکن بود مخاطبان مطلب را درک نکنند.

نقل به معنا در سنت

- اما راویان معصوم نبودند. دانش آنها دانش الهی و لدنی نبود. انسان‌هایی بودند با دانش روزگار خویش. اطلاعات آنها در حد اطلاعات اشخاصی بود که در آن روزگار زیست می‌کردند.
- بنابراین ممکن است راویان، مطالب معصومان علیهم السلام را در حد فهم شخصی درک کرده و با عبارات خویش نقل نموده باشند. چه بسا این فهم شخصی باعث نقل مطلب معصوم علیه السلام به شکل خاصی می‌شده است.

نقل به معنا در سنت

- بدیہی است اگر راوی اطلاعات محدود داشته باشد، اما عین الفاظ را نقل نماید، مشکلی برای آیندگان پیش نمی‌آید؛ زیرا اشتباه او در برداشت و محدودیت او در فهم، تأثیری در روایت ایجاد نمی‌کند.

نقل به معنا در سنت

- اما اگر معنا و محتوای شنیده-ی خویش را نقل نماید، فهم و برداشت شخصی خویش را برای آیندگان نقل می‌کند، اینجا است که برای آیندگان مشکل پیدا می‌شود. زیرا افراد در فهم معنا یکسان نیستند.
- راوی ممکن است معنا را نفهمد یا با تمام خصوصیاتش نتواند نقل کند و ممکن است فهمش تابع شرایط، موقعیت و فرهنگ خاص روزگارش باشد.
- پس در نقل به معنا احتمال دخالت فهم راوی وجود دارد و معنای احتمال دخالت فهم این است که احتمال نقصان در نقل هست.

نقل به معنا در سنت

- با این وصف در نقل راویان با دو مطلب مرتبط به هم مواجهیم:
- ۱. نقل به معنا
- ۲. محدودیت دانش راویان.

نقل به معنا در سنت

- پس جا دارد در مورد میزان نقل به معنا در سنت اهل بیت علیهم السلام بحث نماییم. البته برای پرهیز از طولانی شدن این بحث، فقط به بیان نظریه‌ی مختار و دیدگاه صحیح اکتفا می‌کنیم و به نقل و نقد اقوال نمی‌پردازیم.

نقل به معنا در سنت

- اما قبل از آن لازم می-دانیم بر مطلبی مرتبط با این بحث تأکید کنیم که قبلاً در هرمنوتیک نسبی گرا - مثل هرمنوتیک گادامر - بیان کردیم. گادامر مدعی است فهم بشر نوعی تفسیر از هر چیزی است که با آن در عالم برخورد می‌کند و این تفسیر همواره به موقعیت شخص در جغرافیای معرفت بستگی دارد.

نقل به معنا در سنت

- در نظری تفسیر هر کس از جهان، کاملاً شخصی است و هیچ گاه دو نفر فهم مشترکی به معنای کامل کلمه ندارند. ممکن است فهم‌های آنان، هم پوشانی داشته باشد؛ اما حتی در همان زمینه‌های مشترک، منظر یکی با دیگری یکسان نیست.

نقل به معنا در سنت

- بر اساس نظریه‌ی گادامر «نقل به معنای یک راوی» به معنای فهم شخصی او است که یقیناً با فهم راوی دیگر متفاوت است و این چیزی نیست که ما در اینجا به طور کلی و با تفسیر خاص هرمنوتیکی آن پذیرا باشیم.
- نظریه‌ی گادامر با توجه به آنچه در جای خودش مطرح کردیم، قابل قبول نیست. آنچه اینجا مد نظر ما است، این است که فی الجمله این امکان وجود دارد که راوی مطلب را به طور کامل نفهمیده باشد و امکان نقصان فهم موجب نقصان در نقل شود.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- برای بررسی نقل به معنا در تاریخ حدیث شیعه، باید به این مطلب توجه کنیم که بین مکتب اهل بیت علیهم السلام و سایر مذاهب اسلامی چند فرق اساسی وجود دارد که این فرق‌ها به طور دائمی در این دو شاخه تأثیر گذارده است. آن تفاوت‌ها عبارتند از:

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- أ. سنت در نگاه مکتب اهل بیت علیهم السلام فقط شامل سنت پیامبر صلی الله علیه و آله نیست و سنت معصومان علیهم السلام را نیز در بر می گیرد. بنابراین به لحاظ زمانی و تاریخی سنت در مکتب اهل بیت علیهم السلام توسعه دارد؛ در حالی که در سایر مذاهب اسلامی سنت محدود به زمان اندکی است.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- در نزد آنان زمان سنت ۲۳ سال است که از آغاز بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله تا زمان رحلت وی امتداد دارد. در مکتب اهل بیت علیهم السلام سنت از آغاز بعثت تا حدود سه قرن یعنی وقتی که غیبت کبری آغاز می شود، به طول می انجامد.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- ب. نقش سنت در مکتب اهل بیت علیهم السلام تبیین وحی و قرآن و به تعبیری تفسیر قرآن است. آنچه وحی شده - قرآن - در سنت حضرت رسول صلی الله علیه و آله و بعد در سنت ائمه علیهم السلام عینیت پیدا کرده، توضیح داده شده و تطبیق گشته است. در واقع شرح و تطبیق قرآن در سنت تحقق یافته است.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- سنت، تثبیت یک فهم خاص از وحی بود تا امکان بقای دین خاتم و عدم تحریف آن فراهم شود. همان طور که در قبل بیان کردیم، یکی از عناصر صیانت دین خاتم از تحریف همین روش تثبیت شده و استاندارد در بین پیروان اسلام است که در مکتب اهل بیت علیهم السلام تجلی پیدا کرده است.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- ج. میزان اهتمام در نقل حدیث در مکتب اهل بیت علیهم السلام بسیار زیاد است. این همت بالا از دو امر ناشی شده است:

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- ۱. اعتقاد پیروان مکتب اهل بیت علیهم السلام نسبت به پیامبر و ائمه علیهم السلام با اعتقاد دیگران نسبت به پیامبر متفاوت است. در نظر شیعه، پیامبر و ائمه علیهم السلام انسان کاملند که از طریق علم الهی با خداوند در ارتباطند و از هرگونه گناه، لغزش و نسیان معصومند. این عصمت نه تنها در حوزه‌ی امور دینی؛ بلکه در حوزه‌ی امور غیر دینی معصومان علیهم السلام وجود دارد.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- اما اهل سنت که سنت را فقط منحصر در سنت پیامبر صلی الله علیه و آله می دانند، حتی نسبت به پیامبر چنین نگاهی ندارند. آنها حضرت صلی الله علیه و آله را در دریافت و ابلاغ وحی معصوم می دانند و تقریباً در این مقدار همه اتفاق نظر دارند؛ اما بیش از این در ذهنیت عمومی آنها وجود ندارد.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- وجود برخی زمینه‌های تاریخی، این فکر را توسعه‌ی بیشتری بخشیده است. جریاناتی که قصد کم رنگ کردن نقش ائمه علیهم السلام را داشت، ناگزیر بود موقعیت پیامبر صلی الله علیه و آله را نیز تنزل دهد تا بتواند وی را با آنان که جانشین او خواهند شد، مقایسه کند و موقعیت جانشینان را تثبیت نماید. بدین ترتیب عوامل تاریخی، سیاسی و اعتقادی دست در دست هم داده و چنین بینشی را ایجاد کرده است.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- به همین دلیل در سنت روایی اهل سنت روایاتی به مضمون زیر داریم که ممکن است مجعول باشد؛ اما نشان دهنده‌ی زمینه‌های فکری این مذاهب است.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- نقل می‌کنند عبدالله بن عمرو عاص آنچه را که حضرت صلی الله علیه و آله می‌فرمود، می‌نوشت. قریش به او گفتند: این چه کاری است که می‌کنی؟ پیامبر هم مثل بقیه‌ی انسان‌ها است، گاهی عصبانی است، گاهی خوشحال است و چیزی می‌گوید، به چه دلیل تو همه را می‌نویسی؟ راوی می‌گوید، گریه‌کنان خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله رسیدم و حضرت از علت گریه‌ی من سؤال کرد. جریان را شرح دادم. سپس حضرت فرمود: بنویس و در حالی که اشاره به دهان خویش می‌نمود، فرمود: چیزی جز حق از این خارج نمی‌شود و بعد از آن به آیه‌ی ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی اشاره نمود.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- این روایت که محمود ابوریه نیز در اضواء علی السنة المحمدیه مفصلاً در مورد آن بحث می‌کند، در خودش دیدگاه پیامبر را نشان می‌دهد. مسلماً در این که پیامبر دارای روحیه و خلق و خوی خاصی بود و همین روحیه موجب جذب انسان‌ها می‌شد، شکی نیست و روایات متعددی دال بر این مرام است؛ اما این گونه رفتار و منش‌ها دلیلی بر هم ردیفی او با سایر انسان‌ها نیست.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- نقل می‌کنند به پیامبر گفته شد، کاری که تو می‌کنی کار بندگان و عبید است و پیامبر صلی الله علیه و آله در جواب فرمود: چه کسی از من بنده‌تر است؟
- امام صادق علیه السلام در مورد پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: پیامبر صلی الله علیه و آله به گونه‌ای زندگی می‌کرد که دیگران نمی‌توانند، ما هم نمی‌توانیم.

میزان نقل به معنا در حدیث شیعی

- پیامبر سطح خویش را بسیار پایین می‌آورد و در حیات اجتماعی با عموم مردم خیلی همدم می‌شد. همین روحیه در انسان-های عادی این توهم را ایجاد می‌کرد که پیامبر صلی الله علیه و آله مثل خود آنان است و هیچ فرقی با آنها ندارد.